

ANETA KRYSOWATY

Wojskowa Akademia Techniczna

Janusz Tomiło: *Edukacja dla bezpieczeństwa w perspektywie antropocentrycznej*; Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie przy Filii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski 2015, ss. 179

Krajowy dorobek piśmiennictwa naukowego podejmujący zagadnienia związane z edukacją dla bezpieczeństwa wzbogaciła nowa monografia *Edukacja dla bezpieczeństwa w perspektywie antropocentrycznej* J. Tomiły (doktor, adiunkt w Zakładzie Historii Oświaty i Wychowania oraz Teorii Kształcenia Instytutu Nauk Pedagogicznych Filii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Piotrkowie Trybunalskim). Zaprezentowane w niej analizy problemowe związane są z szeroko pojętym bezpieczeństwem i edukacją dla bezpieczeństwa w wymiarze: 1) teoretyczno-metodologicznym, 2) programowo-instytucjonalnym oraz 3) antropocentrycznym, personalnym. Autor, wykorzystując doświadczenia zdobyte podczas realizowania zadań dydaktycznych, przeprowadził krytyczną kwerendę literatury przedmiotu, co skłoniło go do podjęcia próby analizy teorii bezpieczeństwa w kontekście zaprezentowania jej w różnych wymiarach, w tym: a) zagrożeń bezpieczeństwa, b) przeciwdziałania im i c) radzenia sobie z nimi, czyli szeroko rozumianej edukacji dla bezpieczeństwa. Obszar problemowy opracowania wskazuje na potrzebę edukowania/kształtowania odpowiednich zachowań i postaw wpływających na zapewnienie bezpieczeństwa z perspektywy humanistycznej, sytuując „człowieka w centrum świata”, czyli zapewniając mu prymarność żywotności funkcjonalnej i aksjonormatywnej jego wiedzy, umiejętności i kompetencji.

Praca ma przejrzystą strukturę. Rozdział pierwszy, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, podejmuje rozważania dotyczące istoty bezpieczeństwa. Autor formułuje pojęcie bezpieczeństwa i naświetla, jak współcześnie jest ono postrzegane. Odwołując się do definicji tradycyjnych, wskazuje na podstawy bezpieczeństwa ściśle skorelowane z bytem człowieka, co czyni zasadnym antropocentryczne ujęcie percypowania bezpieczeństwa. Klasyfikując pojęcie „bezpieczeństwo”, wyróżnia podejście: podmiotowe, przedmiotowe, przestrzenne, organizacyjne oraz czasowy (temporalny) punkt widzenia. W dalszej części rozdziału ma miejsce przywołanie treści siedmiu głównych kategorii bezpieczeństwa zaprezentowanych w *Raporcie o rozwoju społecznym (Human Development Report)*¹ i propozycja uzupełnienia o aspekt „bezpieczeństwa energetycznego”. Ciekawym uzupełnieniem tej części analiz jest: 1) graficzny sposób interpretacji kierunków ewolucji bezpieczeństwa

---

¹ *Human Development Report 1994*, s. 24-25.

zaproponowanych przez Lecha Chojnowskiego²; 2) uwzględnienie w typologii bezpieczeństwa „zasady przeciwności” zakładającej, że wszystkie zagrożenia są twórcze i mobilizujące dla *continuum* składowych czasoprzestrzeni bezpieczeństwa; 3) wyróżnienie subiektywnego wymiaru bezpieczeństwa, przejawiającego się w poczuciu bezpieczeństwa i jego determinantach i wreszcie odwołanie się do klasyki, czyli wniosków związanych z przydatnością ujęcia bezpieczeństwa według Abrahama Maslowa³ wraz z jego słynną „piramidą potrzeb”. W rozdziale na uwagę zasługują także próby zdefiniowania pojęcia „zagrożenie” w oparciu o ekspercki dorobek teoretyczny wraz z podziałem zagrożeń według kryteriów: psychologicznych – wpływ poczucia bezpieczeństwa, społecznych – wielość dziedzin życia społecznego, politycznych – aspekt trwałości i nienaruszalności, a także militarnych i niemilitarnych. Ważną rolę odgrywa również wpływ uwarunkowań międzynarodowych⁴, wynikających z manipulacji informacją, związanych z terroryzmem czy np. przestępczym wykorzystywaniem cyberprzestrzeni. W sumie otrzymujemy interesujący przegląd zagrożeń, w głównej mierze dotyczący współczesnych zjawisk wywołujących napięcia i kryzysy, co immanentnie związane jest z generowaniem ryzyka i niestabilności.

Wartością rozdziału drugiego: *Edukacja dla bezpieczeństwa* jest przedstawienie przeglądu definicji „edukacji dla bezpieczeństwa” i próby ich uporządkowania oraz przededefiniowania w ujęciu holistycznym. Autor krytykuje redukcję „wojskowych” treści programowych z przedmiotu „edukacja dla bezpieczeństwa”, wykazując, że głównym jej celem jest formowanie/kształcenie świadomego obywatela do podejmowania zadań (według przypisanej roli społecznej) związanych z bezpieczeństwem narodowym. Zwraca uwagę na potrzebę uwzględnienia w definicji „edukacja dla bezpieczeństwa” aspektów bezpieczeństwa w ujęciu: strukturalnym, personalnym i oświatowo-wychowawczym adresowanym do dzieci od wieku przedszkolnego i osób dorosłych. W tym celu zaproponował własną definicję „edukacji dla bezpieczeństwa”, dokonując tym samym jej wykładni w ujęciu antropocentrycznym. Jej kontekst ma na celu uzasadnienie nie tylko potrzeb edukowania, lecz także wychowania dla bezpieczeństwa, które uważa za prymarne wobec powinności obywatelskich, co w rozwinięciu oznacza kształtowanie pożądanych wartości, poglądów i postaw. Jednym z wniosków jest pozostawienie w systemie oświatowym edukacji obronnej: zagadnień teoretycznych oraz praktycznych, czyli musztry, terenoznawstwa, strzelania, mających na celu pragmatyczne przygotowanie młodych pokoleń do wypełniania powinności obronnych. Ważną częścią tej edukacji pozostaje kształtowanie świadomości obronnej obywateli, wyrażającej się w aktywności uczestnictwa w zadaniach

---

² L. Chojnowski, *Wybrane zagadnienia ewolucji bezpieczeństwa*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, tom X, zeszyt 6, Łódź 2009, s. 25.

³ A. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 2009, s. 66.

⁴ L. Bełza, *Główne zagrożenia w obecnym i przyszłym środowisku bezpieczeństwa pozamilitarnego*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 18/2011, s. 121.

związanych z bezpieczeństwem kraju, zrozumieniu pragmatyki służby wojskowej i problemów obronności. Otwarte pozostaje pytanie o potrzebę wyodrębnienia „pedagogiki bezpieczeństwa” jako subdyscypliny pedagogiki. Jej przedmiotem mogłoby być m.in. wychowanie i samowychowanie oraz kształcenie i samokształcenie poprzez sprzężenia form edukacyjnych z bezpieczeństwem jednostkowym i wspólnotowym.

W kolejnym rozdziale, *Spółczesność obywatelskie na rzecz bezpieczeństwa*, prezentowane są analizy powiązań edukacji dla bezpieczeństwa z edukacją obywatelską w ujęciu funkcjonalnym i systemowym wraz z określeniem elementów składowych definicji „edukacji obywatelskiej”, odnoszących się do zapomnianych w neoliberalnym szumie informacyjnym wartości: „postawa patriotyczna” i „duch obywatelski”. Okazuje się, że dopiero pod wpływem zagrożeń bezpieczeństwa powraca się do kanonu odpowiedzialności, w tym zasady stanowiącej, że moc państwa jest wypadkową jego zdolności demograficznych, geopolitycznego położenia, zdolności militarnych i gospodarczych, a nade wszystko morale społeczeństwa, na które składa się zachowanie pełnoprawnego obywatela, świadomego swych obowiązków wobec państwa i odpowiedzialności za bezpieczeństwo własne, innych i całego narodu.

Bardzo interesujący z punktu widzenia poznawczego i interpretatywnego jest rozdział czwarty *Edukacja dla bezpieczeństwa w perspektywie wybranych zagrożeń*. W pełni uzasadniona jest teza, że nie można zajmować się edukacją dla bezpieczeństwa w oderwaniu od poznania współczesnych zagrożeń (ujęcie ilościowe i jakościowe) i ich wpływu na ład stabilizacyjny. Szczególną uwagę przywiązuje do zagrożeń z punktu widzenia bezpieczeństwa jednostki (*Human security*). Na co dzień człowiek ma do czynienia z wielopostaciowymi zagrożeniami: politycznymi, militarnymi, społecznymi, socjalnymi, zdrowotnymi, ekologicznymi, energetycznymi, technologicznymi. Dostrzega przemoc i agresję w rodzinie, rozpad i postępujące niewydolności wychowawcze rodziny, rozszerzanie się eurosieroctwa (w Polsce ok. 120 tys. dzieci), wpływ i uzależnienie się od Internetu – czyli promowanie swoistych „mód”, wypracowanych, subkulturowych wzorów zachowań adresowanych do młodego pokolenia i skutkujących wśród nich kształtowaniem się ryzykownych zachowań zdrowotnych i seksualnych. Zagrożone zostało także bezpieczeństwo edukacyjne, nad bezpieczeństwem osób starszych pojawiło się widmo niskich świadczeń emerytalnych i braku wymaganej opieki. Skupiając się na zagrożeniach edukacyjnych, Autor definiuje je w kontekście ich uwarunkowań i genezy oraz następstw. Przywołując analizy przyczynowo-skutkowe, zwrócono uwagę na dostosowanie regulacji prawnych do dynamiki wyzwań systemu oświatowego, w tym jakości profesjonalnego przygotowania nauczycieli oraz istniejącej infrastruktury otoczenia społecznego wchodzącej w relacje z tym systemem (placówki oświatowo-kulturalne, sportowe, organizacje pozarządowe, wsparcie informacyjno-wyjaśniające ze strony kościołów i związków wyznaniowych).

Jednym z ważniejszych zadań edukacji dla bezpieczeństwa jest kształtowanie wrażliwości obywatelskiej wobec przejawów przemocy w każdej formie, w tym rozpoznawania zagrożeń terrorystycznych, czyli edukacji dla bezpieczeństwa terrorystycznego. Podobnie jak w poprzednich częściach publikacji, zaprezentowano analizy związane z pojęciem terroryzmu. W celu zilustrowania percepcji społecznej względem tego zagrożenia zaprezentowano wyniki badań Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS)⁵. Ich analiza umożliwia sformułowanie wniosków pozwalających poznać stopień poczucia zagrożenia Polaków atakami terrorystycznymi, ich stan wiedzy o samym zjawisku oraz charakter świadomości na temat zagrożeń i opinii na temat organizacji systemu antyterrorystycznego w kraju. Zajmując się problemem edukacji antyterrorystycznej, Autor przedstawia go w dwóch kontekstach: 1) prakseologiczno-pragmatycznym oraz 2) wychowawczym, sugerując jednocześnie odejście od tego pierwszego na rzecz wychowania do bezpieczeństwa antyterrorystycznego i w tym celu definiuje pojęcie „edukacji antyterrorystycznej” oraz opisuje przedsięwzięcia mające na celu przeciwdziałanie terroryzmowi. Edukacja antyterrorystyczna powinna uwzględniać obligatoryjne zajęcia programowe na wszystkich poziomach edukacyjnych oraz być włączona do programów szkolenia pracowniczego we wszystkich typach instytucji i w zakładach pracy.

Postulat przywrócenia należytej rangi edukacji obronnej wpisuje się w kontekst ramowych dokumentów państwowych związanych z kształtowaniem wysokiego poziomu działań preparacyjnych w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego. Taką potrzebę sygnalizują wszystkie opublikowane strategie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, w tym samym duchu wypowiada się ustawodawstwo zwykle odnoszące się do zadań przewidzianych dla poszczególnych zagrożeń terrorystycznych przez właściwe podmioty (instytucje i służby), a także *Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego*, *Strategia Sprawne Państwo 2020* czy *Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności*. Edukacja dla bezpieczeństwa powinna zatem nadal wpisywać się w misję pedagogiczną, mającą na celu przygotowanie jednostki do sprostania prawdopodobnym bądź zupełnie nieoczekiwanym zdarzeniom mającym wpływ na bezpieczeństwo.

W konkluzji należy podkreślić: 1) monografia dr. Janusza Tomiły charakteryzuje się szerokim podejściem do tematyki edukacji dla bezpieczeństwa, wychodzącym poza obszar podstawy programowej przedmiotu; 2) obszar podejmowanych analiz skupia się na zaprezentowaniu miejsca i roli człowieka w kreowaniu bezpieczeństwa w kontekście najnowszej wiedzy, głównie politologicznej, nauki o bezpieczeństwie, socjologicznej, psychologicznej; 3) zaprezentowane przeglądy najczęściej używanych pojęć (mian), kategorii naukowych powiązane zostały z szerokim spektrum

---

⁵ *Rola instytucji rządowych i samorządowych w zakresie informowania obywateli o zagrożeniach terrorystycznych*, CBOS, Warszawa 2010.

przykładów należących do praktyki edukacji dla bezpieczeństwa. Autor przyznaje, że rozważania podjęte w publikacji nie oddają całej wielowymiarowości zagadnienia, nadal pozostaje pewien margines niedopowiedzenia, co może stanowić podstawę do dalszych dywagacji na ten temat. W tekście zaprezentowano rysunki i wykresy problemowe wzbogacające narrację i wartości interpretacji podejmowanych zagadnień.

Publikacja ma wymiar interdyscyplinarny. Adresowana jest nie tylko do analityków zajmujących się edukacją dla bezpieczeństwa. Jest godna zarekomendowania do przestudiowania przez praktyków, specjalistów zajmujących się problematyką bezpieczeństwa i obronności państwa, jak i studentów kierunku bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo wewnętrzne.